

Ketä minä jumaloin?

Eeva Rohas

Kirjallisuustieteestä antropologian kautta aina teologiaan asti versoneen René Girardin mimeettisen teorian ydinkysymys on: Ketä minä jumaloin? Näin toteaa elämäkerrallisen tutkimuksen *Evolution of Desire: A Life of René Girard* (2018) kirjoittanut Cynthia L. Haven. Se, ketä me ihailemme, näet määrittää sen, mitä me tavoittelemme elämässämme, ja tätä kautta koko elämämme; kaikki halu on viime kädessä halua olla (toisen kautta), jos Girardilta kysytään.

Haven käy läpi Girardin uraa johtoajatukseensa se, millaisten kokemusten seurauksena Girard teki tärkeimmät oivalluksensa ja miten nämä oivallukset heijastuivat siihen, miten Girard itse eli. Havenin johtopäätös on: koska Girard eli pitkän elämän ja oli kuolemaansa asti levollinen, mukava ihminen ja vieläpä pysytteli naimisissa yhden ja saman ihmisen kanssa kuuden vuosikymmenen ajan, hänen mimeettisen teorian täytyy toimia. ”Girard itse on tuotannolleen paras suositus. Hän eli niin kuin opetti”, Haven muotoilee.

Tällainen argumentaatio ei kestä kriittistä tarkastelua, kun ottaa huomioon, etteivät Girardin kirjoitukset muodosta vain yksilöpsykologista teoriaa, vaan kuvauksen kulttuurin perustasta ja sosiaalisen elämän mekanismeista, joita koskevia väittämiä

Girardin henkilökohtainen elämä ei mitenkään voi osoittaa oikeiksi sen paremmin kuin vääriksiäkään. Havenin retoriikka tuntuu lisäksi nojaavan strategiaan, jossa väitteen ansiokkuutta perustellaan yhtä paljon sen esittäjän auktoriteetilla kuin väitteen varsinaisella sisällöllä, mikä on niin ikään ongelmallista. On tietysti aina sääli, mikäli ajattelija ei pysty itse noudattamaan omia oppejaan, mutta tämä ei vielä kerro mitään itse näkemysten viisauden asteesta vaan ainoastaan ajattelijan luonteenlujuudesta.

Kummallista kyllä, retoriikan ongelmallisuudesta ja ajattelun sokeista pisteistä huolimatta Havenin teos, josta käsillä olevassa René Girard -teemanumerossa on myös tarkempi arvio, on inspiroiva, hyvin kirjoitettu ja monin paikoin salaviisaskin. Tilanne muistuttaa Girardin teorian paradoksaalista vetovoimaa; onhan siinäkin suorastaan ylittämättömiä ongelmia, ja kuitenkin teoria on saanut osakseen innostusta niiltäkin, jotka eivät voi sulattaa sen tieteenfilosofisessa mielessä yltiörealistista otetta, fantasioita alkumurhasta tai Girardin kirjoituksissa loppua kohden voimistunutta kristillistä eetosta. Muun muassa näitä kysymyksiä tarkastelee ja toisaalta Girardin ristiriitaista vastaanottoa implisiittisesti myös ilmentää tämän numeron käynnistävä Tiina Arppen artik-

keli ”Hegeliläisestä tietoisuusfilosofia- ta uskonnon ja kulttuurievoluution selitykseen – René Girardin kolme halua”.

Mimeettinen teoria hahmotetaan usein kolmivaiheiseksi, missä ensimmäisen vaiheen muodostaa kirjallisuustieteellis-psykologinen haluteoria, toisen antropologinen tutkielma väkivallan ja kulttuurin alkuperästä ja kolmannen teologinen revelaatio evankeliumeista väkivallan ja konfliktuaalisen mimeettisen halun paljastajina ja potentiaalisina lakkauttajina. Vaiheet ovat keskenään niin erilaisia oppialojen, sisältöjen ja jopa kirjoitustyylienkin osalta, että teorian kaarta voisi verrata täydelliseen muodonmuutokseen: toukasta koteloon ja siitä perhoseksi. Perhonen, joka tässä tapauksessa kenties näyttäytyisi perisyntin, katumuksen ja odotuksen violetta väriä hehkuvana, vain on ollut monille kaunistuksen sijaan pikemminkin kauhistus; varhaisesta Girardista innostuneiden kriitikoiden mielestä siipiveikon olisi ollut parempi jäädä koteloon ikuisiksi ajoiksi niin, ettei Girardin lukijoiden olisi koskaan tarvinnut perhosen johdattamana kääntää katsettaan kohti taivasta.

Girardin haluteoria ja siihen niveltäviä syntipukkimekanismeja vaikuttavat nauttivan eniten kannatusta Girard-tutkimuksen piirissä. Myös tässä teemanumerossa, teoreettisen johdantoartikkelin

jälkeen, käsitellään ennen kaikkea juuri näitä kysymyksiä yhtäältä kaunokirjallisia tekstejä lähilukemalla, sekä toisaalta tarkastelemalla nykykulttuuria tällä hetkellä voimakkaasti pinnalla olevien uhrin ja uhriutumista koskevien kysymysten kannalta. Numeron materiaali pohjaa Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen ja Kulttuurintutkimuksen seuran kesäkouluun ”Scapegoats, Violence, and Mimetic Theory”, jossa kuultiin ensimmäinen versio paitsi Arppen, myös kesäkoulun toisena opettajana toimineen Hanna Mäkelän artikkelista ”Romaanin totuus ja kertomuksen retoriikka: René Girardin mimeettinen teoria narratologisen sisäistekijyyden näkökulmasta”. Kesäkoulun peruja ovat myös Nana Arjopalon artikkeli ”Syntipukki Bharati Mukherjeen romaaneissa *Desirable Daughters* ja *The Tree Bride*”, Tuomas Kervisen ”Mimeettinen teoria ja runouden skandaali” sekä Daniel Nylundin essee ”Uhritietoisuuden perversiot”. Erkki Vainikkala toimi yhtenä panelistina kesäkoulun ja Keski-Suomen Kirjailijat ry:n yhdessä toteuttamassa ”Syntipukki-illassa”, ja muun muassa syntipukkimekanismeja Vainikkala käsittelee myös nyt julkaittavassa artikkelissaan ”Epävaka miimeettinen halu Robert Walserin romaanissa *Konttoristi*”. Teemanumeroon kirja-arvostelut laatiineet Claudio Lanza ja Suomen virallinen Girardin suomenta-

ja Olli Sinivaara olivat niin ikään mukana kesäkoulussa. Koska kesäkoulua varten oli järjestetty avoin haku ja sen tuloksena materiaalista ja tekijöistä oli jo suoranainen runsaudenpula, lähdin koostamaan teemanumeroa kesäkoulun pohjalta. Lopputuloksessa painottuu kaunokirjallisuus. Toisaalta numeroa voi pitää monipuolisena myös näiltä osin, sillä kirjallinen aineisto on laaja niin tekstilajien kuin kulttuurien kirjon näkökulmasta ulottuessaan proosasta runouteen ja toisaalta intialais-amerikkalaisen Bharati Mukherjeen tuotannosta suomalaiseen Eino Leinoon.

Kulttuurintutkimus-lehden tieteellisen julkaisun profiilin kannalta historiallisesti mukana on myös kaunokirjallinen teksti: Erkki Vainikkalan käännös Hans Henny Jahnnin novellista ”Die Geschichte der beiden Zwillinge” eli ”Kaksosten tarina”, joka käsittelee teemanumeron ydinkysymyksiä kaunokirjallisuuden keinoin. Tarina on synkkä, jollei jopa fatalistinen. Mutta itse asiassa juuri synkkyytensä ansiosta Jahnnin kertomus voi toimia eräänlaisena peilinä, johon katsoessaan yleisökentties tunnistaa omat kasvonsa ja kavahtaa näkemäänsä – ja tämän jälkeen ehkä tahtoo tehdä jotain omakuvalleen? Samat kasvothan voivat ottaa monia erilaisia ilmeitä, ilmaista niin pahaakin hyväkin tahtoa, pelkoa ja kärsimystä yh-

tä hyvin kuin rohkeutta ja elpymistäkin. Näin on myös mimeettisen halun ja toisaalta ihmisyhteisön tapauksessa; kumpikaan ei ole yksinomaan paha tai hyvä vaan voi toimia instrumenttina molemmille.

Käsillä olevasta numerosta löytyy toinenkin essee, ”Idiootit”, jossa tarkastellaan Lars von Trierin samannimisestä elokuvaa konfliktuaalisesta mimeettisestä halusta loittonevana positiivisen mimesiksen performanssina. Kerrottakoon myös, että positiivinen mimesis oli kysymys, joka kesäkoulussa nousi esiin

yhä uudelleen: Mitä positiivinen mimesis voisi olla? Onko sille sijaa ihmisyhteisössä? Girardin kirjoitusten valossa nämä kysymykset johdattavat väistämättä takaisin teorian kolmanteen vaiheeseen. Mutta ehkäpä perhonen, jonka avulla sitä edellä havainnollistin, onkin syytä ajatella kirkuvan keltaiseksi – jospa se onkin sitruunaperhonen? Kun sitä vain ajatteleekin, suuhun nousee hapannaku, jonka toisaalta näky kirkkaasta, keveästä olennosta samaan aikaan pyyhkii pois. Kunnes on jälleen ajateltava kriittisesti, valikoitava sanansa tarkasti.

